

Р. БРАТУНЬ

Студент III курсу філологічного ф-ту

ОБРАЗ ПРОМЕТЕЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Безсмертний смолоскип Прометея; вогонь, який звав людство до боротьби, до прогресу, вогонь, взятий у гнобителів-богів, які хотіли його заховати, легендарна міфічна постать людини-титана, що повстав проти богів і, прикований до скелі, засуджений на вічні муки, не скорився, а боровся, не пішов на компроміс, а непохитно вірив у велику силу Правди — цей чудовий пристрасний образ став символом боротьби, не-примирення, нескорення, став символом сили народу — сили могутньої і невмирущої.

І не диво, що цей привабливий романтичний образ, це сяйво прометеевого смолоскипу своїм благотворним вогнем освітили літературу і мистецтво.

Образ Прометея — борця проти всього поганого, обмеженого, самовдоволеного і нерозумного — дістав високу оцінку Карла Маркса:

«Признание Прометея: по правде, всех богов я ненавижу... направленное против всех небесных и земных богов, которые не признают человеческого самосознания высшим божеством. Рядом с ним не должно быть никакого божества»¹.

Неправильно було б розглядати Прометея, лише як героя міфів стародавньої Греції. В кавказьких легендах виступає велетень Аміран. Він, як і Прометей, бореться за щастя людей проти ворогів-драконів, як і Прометей, не скорившись, страждає. Без сумніву, у кавказьких та інших народів ця легенда виникла на власному ґрунті. Вона ж була близька серцю народу, втілювала його прагнення. До речі, в античному міфі згадується Кавказ, як місце прометеївської драми.

¹ К. Маркс и Ф. Энгельс, Сочинения, т. I. Государственное издательство политической литературы, стр. 12.

Тут саме Прометей рве свої пута. Зображуючи Прометея, який, звільнившись, гордо встає з скали — передові письменники звертали свій зір на схід Європи, де на території Росії мало зайнятись сонце волі. І воно зайнялось.

Гордий, нескорений бунтар, повсталий проти гніту і несправедливості, який терпить знущання в ім'я життя, в ім'я щастя людства — Прометей раз у раз привертав до себе увагу літераторів і митців. Він став одним з улюблених героїв революційно-демократичних поетів. Відомо, що на сюжет Прометея світова література знає близько двохсот оригінальних творів. Максим Горький підкреслює:

«Я опять обращаю ваше внимание, товарищи, что глубочайшие и самые яркие, художественно усовершенствованные типы героев образованы фольклором, устным творчеством трудового народа. Совершенство таких образов, как Геркулес, Прометей (розрядка моя — Р. Б.), Микула Селянинович, Святогор, далее доктор Фауст, Василиса Премудрая, иронический счастливек Иванушка-дурачок, и, наконец, Петрушка, который побеждает врача, попа, полицейского, чёрта, даже смерть, — все эти образы, в которых гармонично объединились рации и интуицию, мысль и чувства. Такое объединение возможно только при непосредственном участии творца в творческой работе действительности, в борьбе за обновление жизни»¹.

Справді народний, створений, вимріяний народом образ Прометея з переказів, легенд, міфів — з гущі людей, за яких він боровся і які боролись, як він, які втілювали в нього свої найкращі поривання, ідеал героя-борця — таким Прометей ввійшов у революційно-демократичну літературу. В кожную добу люди втілювали в Прометея свій зміст.

Ми знаємо на сюжет Прометея такі визначні твори, як Есхілів «Закутий Прометей», Прометей римлянина Лукіяна, Байронів «Прометей», «Прометей» Гете. Однак Гете не закінчив свого «Прометея». Він не міг позитивно розв'язати конфлікту. Його Прометей (за планом автора) мирився з богами. «Прометей» Гете був неначе графік душевних хитань, ідеологічної нестійкості великого поета і мислителя. Драма «Звільнений Прометей» Шеллі — визначного англійського поета-романтика — є типовим для цього напрямку твором.

¹ А. М. Горький. О литературе. Статьи и речи 1928—1936 гг., изд. III, 1937 г., стр. 450.

Вона стверджує, що результатом прометеївського бунту є абстрактне торжество «світової гармонії». Італійський романтик-містик Леопарді знижує образ. Француз Едган Кіне в творі «Прометей примирений» говорить про безглуздя подвигу. Російський декадент Вячеслав Іванов в драмі «Прометей» проголошує Прометея першопричиною зла, початком безконечного ланцюга гріха і помсти, під яким він розуміє революційну дію. Говорячи словами Горького, який характеризує буржуазну літературу як шлях від Прометея до хулігана, найкраще простежити це на образі самого Прометея, якого сучасні літератори Заходу спотворюють, опльовують, роблять справді хуліганом, який не знати чого бунтує, роблять самітником, індивідуалістом, примиренцем. Тільки революційна демократична література дала справжнє оптимістичне, гуманістичне трактування прометеївської теми. Так, своєрідне трактування прометеївської теми зустрічаємо в російського поета-демократа, друга Герцена, М. П. Огарьова в поемі «Прометей». Прометей Огарьова бачить вище виправдання своїм стремлінням у тому, що він вселив у людей горду волю, жагу, непокірність долі. Він з гордістю заявляє:

Смотрю я, непокорный, гордый,
На красоту моих людей...¹

В українській літературі трактувалась прометеївська тема не як переспів західноєвропейських і античних поетів. В ній ім'я Прометея пов'язане з боротьбою народу. Трактування своєрідне і цілком оригінальне.

Образ Прометея-народу в Шевченка, безумовно, найкращий, найвеличніший у світовій літературі. Близько до Шевченківського Прометея стоїть Горьківський Данко — чудовий російський Прометей.

За горами гори, хмарою повиті,
Засіяні горем, кровію політі,
Споконвіку Прометея
Там орел карає,
Що день божий довбе ребра
Й серце розбиває.
Розбиває, та не вип'є .
Живущої крові, —
Воно знову оживає
І сміється знову!

¹ Стихотворение Н. П. Огарёва, под редакцией М. О. Гершензона, издание Сабашниковых, М., 1904, т. I, стр. 29.

Не вмирає душа наша,
Не вмирає воля,
І неситий не виоре
На дні моря поле.
Не скує душі живої
І слова живого.¹

Так починає Т. Г. Шевченко одну з своїх найкращих, найреволюційніших поем — «Кавказ», поему — протест, поему — гнівний заклик до боротьби, поему, в якій поет з усією багатогранною силою свого поетичного генія виступає як борець-революціонер, друг поневолених народів. Поет починає спокійно, урочисто: «За горами гори хмарою повиті...». Та вже з другого рядка ця урочистість переростає в гнів, стриманий, виражений народними метафорами: «Засіяні горем, кровію політі...». Переходячи на другий розмір, він передає всю силу життєстверджуючого романтизму і викриваючого реалізму, що так майстерно поєднує Шевченко в ті часи. Поет у наростаючих словах бунту, повстання, закликає до боротьби, до перемоги. Він оптимістично стверджує життя.

У восьми рядках, лаконічно, просто, змістовно, художньо Шевченко знайомить читача з драмою Прометея. Але знайомить не як пасивний стверджувач фактів. Говорячи про орла, який розбиває серце Прометея, поет змушує нас повірити, що цього серця не розбити, бо воно оживе, воно безсмертне; воно сміється, бо воно сповнене живою крові, а ця кров, як видно з дальших рядків, — це народна сила.

Поет, після переказу легенди, починає розкривати образ Прометея як народу. Він проводить паралель: «Не вмирає душа наша, не вмирає воля...» і народною приказкою, по-своєму використаною, стверджує:

І неситий не виоре
На дні моря поле...

Цей «неситий» — гнобитель, аналогічний Зевсу з еллінського міфу, це темна сила, темне царство, це дійсність царського самодержавства. Ні, цей «неситий» не виоре на дні моря поле. Він не скує душі живої, душі безсмертної народу, не скує вільного, правдивого, пристрасного революційного слова, яке зове до боротьби. «Не понесе слави бога,

¹ Т. Г. Шевченко. Повна збірка творів в 5 томах, Держлітвидав, Київ, 1939, т. I, стор. 319.

великого бога....», бога, проти якого повстав Прометей, цього небесного тирана. Ці слова звучать, як гімн, як заклик до боротьби. Внутрішня музикальність, багатство альтерацій, простий і дохідливий, а разом з тим класично неперевершений вірш, — це тільки формальні ознаки. Сила вступу до «Кавказу», як і цілої поеми, в тому, що вона глибоко народна, вона втілює невмирущу душу народу, його поривання до світла, до волі, його боротьбу, оптимізм і віру в перемогу. Сила поеми в тому, що вона розкриває величний образ Прометей не лише як сильної особистості, як це бачимо в поетів-романтиків. Шевченко вперше в світовій літературі розкриває Прометей, як образ народу, що бореться.

Прометей — народ, — ось що ми бачимо в «Кавказі». Після піднесеного вступу, більш ніде ні словом не згадується про Прометей. Шевченко дає розкриття, глибоке по своїй образності та ідейній насиченості. Прометей не називається, однак ми відчуваємо його в кожному рядку, чи то в «сміху крізь сльози» — гнівний, пристрасний сатирі, чи в ліричних рядках, — скрізь пробивається негасимим полум'ям прометеївський вогонь. Шевченко конкретизує Прометей: це поневолений народ, що веде визвольну соціально-національну боротьбу там, де «за горами гори» цькують сердешну волю; де лягає «людей муштрованих чимало...», — а за що?... Поет розуміє всю трагедію тодішньої боротьби: не за правду посилає боротись цар своїх солдатів, «людей муштрованих». Поет ідеалізує визвольну боротьбу горців, вона близька його серцю. Вони —

Лицарі великі
Богом не забуті

Вони — уособлення правди:

За вас правда,
За вас сила,
І воля святая...¹

Він надає їм прометеївські риси. Народ, що бореться — Прометей. А Прометей невмирущий, нескорений, непоборний. Шевченко стверджує:

Борітеся — поборете!

¹ Там же, стор. 320.

Прометей непереможний. Виходячи з цього, народ, який бореться — переможе. Сила народу, як серце Прометея: його не розбити! Воно оживає, палає, закликає до боротьби.

Ось як Шевченко розкрив прометеївський образ. Це розкриття єдине в світовій літературі і ніким не перевершене. Шевченко не пішов уторованим шляхом в зображенні Прометея як сильного індивідуума. Його Прометей глибоко революційний і народний, бо він сам народ, сила якого височіє «синіми горами» над темним царством неволі.

Величні образи світової літератури, в яких втілено передові стремління, волю до боротьби, хвилювали велику поетесу Лесю Українку. Цілком зрозуміло, що мимо образу Прометея вона не могла пройти. Образ Прометея, горді заповіді прометеїзму у Лесі Українки не випадкові, це не хвилиний настрій. Герої її — це нащадки Прометея, люди, віддані ідеї боротьби, для яких ця ідея вища за особисте щастя, за життя.

Герої Лесі Українки — носії високих моральних принципів, з чистою відкритою душею, люди з чистою совістю; мужні і відважні. Леся Українка проносить через свої твори пристрасне заперечення гнилої буржуазної моралі, що її прославляла буржуазно-декадентська занепадницька література в особі різних винниченків, та арцибашевих, з їхнім культом зверхлюдини, «чесності з собою», «правом на підлість».

Революційно-визвольна боротьба несумісна з угодництвом і покорю, християнським смиренням і всепрощенням. «Не можна перемогти ворога, не навчившись ненавидіти його всіма силами душі...»¹. Тому-то Леся Українка розділяє всіх людей на дві категорії: на справжніх людей, нащадків Прометея, нехай зараз рабів, але в яких

вогонь Титана ще не вгас...²

бо

Хто ж були ці вояки відважні,
Що їх зібрав під прапор свій Спартак³,
(«Товарищі на спомин»).

¹ Й. Сталін. Про Велику Вітчизняну війну Радянського Союзу. Київ, 1944 р. стор. 39.

² Леся Українка. Твори, Книгоспілка, т. I. стор. 106.

³ Там же, стор. 106.

— на людей, які вміють боротись, у яких і в стражданні не гасне прометеївська іскра («Fiat pox») і на людей, нащадків Епімітея (Епімітей — «той, що пізно розважає», син титана Япета, брат Прометея, що одружився з богинею нещастя Пандорою, через яку прийшло всяке лихо на землю), людей з «вигризками душ». Вона словами свого любимого персонажа Кассандри каже:

Був Прометей і був Епімітей,
одного батька й матері синове.
Життя й вогонь дав людям Прометей
і знав, що муки ждуть його за тее,
провидець мук не одвернув од себе, —
з усіх синів праматері Землі
його найгірше покарала Мойра.
Епімітей не знав нічого. Завжди
у нього думка доганяла вчинок.
Він взяв за жінку ту Пандору,
що смерть і горе людям дарувала,
і був щасливий з нею, і до віку
ніхто його нещасним не назвав.
Одного батька й матері синове,
титани зроду не були братами...

(«Кассандра», дія I)¹

Ще змолоду, перечитуючи праці, присвячені біблії та пророкам, цікавлячись в першу чергу раннім християнством, Леся Українка ніяк і ніколи не могла примиритися з основами християнського світогляду. Вже в своїй ранній «Грішниці» вона устами героїні проповідує активну боротьбу зі злом; примушує знизити очі сестру-черницю, що доглядає за нею; «одержима» Міріам, що з природи не може сприйняти проповіді всещасливого, раб-неофіт, що приходить на збори християн в катакомби і остаточно розриває з ними після гострої суперечки — всі вони мають в собі частину авторової душі.

В одному з найкращих своїх творів — драматичній поемі «В катакомбах» — Леся Українка виступає проти рабської моралі, підносить тему революційної непокори, протипоставляє ідеї християнства — прометеїзм. Ці проблеми вона підіймає і вирішує в геніальній поемі всього в одній дії, яка, однак, за своєю філософською насиченістю змістовніша, ніж товсті томи деяких філософських трактатів. Це драма не характерів, не гострого сюжету, це полемічна драма, двобій

¹ Там же, том IV, стор. 158—159.

ідей; розкриття внутрішнього розвитку людини, її поступового звільнення від обману, прогрес до правди, боротьби.

Поетеса розкриває брехливе твердження церкви про те, що «рівність» є основою релігії, для якої «несть ни господина, ни раба». Поетеса бачить і показує соціальну нерівність, розкриває церкву як фактор соціального гноблення. В п'єсі іде двобій ідей представників непримирених, різних по формі і суті світоглядів: реакціонера і консерватора-єпископа і неофіта-раба — революціонера, який на очах у читача (чи глядача) усвідомлює потребу боротьби. Неофіт-раб — це довічний шукач правди, і не диво, що він попадає в християнську громаду. І тут, в блискучому диспуті, в словесній дуелі з єпископом, як представником класу гнобителів і носієм християнської демагогії, в силу соціальної правди і залізної логіки життя, перемагає. Неофіт прагне боротися не так, як вчать християни, — «в покорі і терпінні». Він прагне активної боротьби. Йому чужа, неприйнятна фаталістична пасивність християнства. Він сповнений такої жадоби волі, що за одну мить свободи готовий віддати все життя. Ярмо варто скинути

...Хоть би на мить,
і то вже варто труду!..¹

Він кличе йти в повстанський табір рабів, об'єднаних навколо Спартака. Він проголошує реакційність, нежиттєвість міфу про Христа. Муки, смерть Христа нікому непотрібні, бо вони не визволили світ від рабства, від страждань. Боги жадають жертв, вони хочуть рабів. Неофіт повстає проти цієї замаскованої примиряючої ідеології. Образу «спасителя Христа» він протипоставляє титана Прометея. Він з породи людей, яку виліпив з глини Прометей. Він кров від крові, плоть від плоті — справжня людина, справжній син свого класу, справжній борець.

...За жодного не хочу помирать:
ні за царя в незнаному едемі,
ні за тиранів на горі Олімпі,
нікому з них не буду я рабом,
доволі з мене рабства на сім світі!
Я честь віддам титану Прометею,
що не творив своїх людей рабами,
що просвітив не словом, а вогнем,
боровся не в покорі, а завзято,
і мучився не три дні, а без ліку,

¹ Там же, том VI, стор. 108.

та не назвав свого тирана батьком,
а деспотом всесвітнім і прокляв,
віщуючи усім богам погибель.
Я вслід його піду. Коли загину,
то не за нього — він не хоче жертви —
але за те, за що і він страждає.¹

Прометей перемагає Христа. Лесин Прометей — символ. Його не можна ототожнювати з «*Übermensch*» романтиків. Це, кажучи словами великого Каменяра, «Вічний революціонер», вічний дух непокори, боротьби проти соціального гніту. Це не пусті слова, це дія. Непереможне завзяття, порода людей, яких не здолати тортурами. Він не прагне жертви, бо він — боротьба, вогонь, порив вперед. Прометей Лесі — це уособлення революційного духу. Персоніфікуючи в образі Прометей революційну боротьбу, більше навіть, надаючи образів конкретних рис, саме неофіт іде до Спартака (до речі, і в поезії «Товарищі на спомин» революційна ідея персоніфікується в образі Спартака). Леся продовжує славу Шевченківську традицію — розкриття прометеївської теми не як сильної особистості. Коли у Шевченка Прометей — народ, що бореться, у Лесі Українки — революційна ідея, революційний дух народу. Образи майже тотожні, однак різному подані. Неофіт сходить зі сцени з словами:

...Я піду за волю проти рабства,
Я виступлю за правду проти вас...²

Але він продовжує жити. Він переміг, бо він натхнений вогнем Прометей, він живе і бореться. Він переможе.

Тема Прометей червоною ниткою проходить через всю творчість Лесі Українки. Ми відчуваємо прометеївський вогонь в слові-зброї поетеси. І не даремно вона в поезії «Сон» порівнює своє слово з могутнім органом, що як титан прикутий, і який вона мусить визволити. В драматичній поемі «Оргія», де в основі лежить ствердження віковичної ворожнечі і ненависті панів і рабів, втілених в образах римлян і греків, центральний персонаж співець Антей говорить про відступництво митця від боротьби.

Та хто ж тобі натхне вогонь живий,
Коли з творця ти творивом зробився?

¹ Там же, т. VI, стор. 110—111.

² Там же, стор. 111.

Іди, служи своєму меценату,
Забудь краси великі заповіти,
Забудь нескортий образ Прометея,
Борця проти богів...¹

Так, хто забуде вогонь Титана, забуде великі заповіти краси, боротьби — той не гідний бути співцем, не гідний зватися людиною. Іменем Прометея Леся Українка благословляє в поезії «*Fiat pox*» боротьбу, прикладом Прометея скріплює в ній свій стражденний дух в далекому краї Іфігенія, яка вважала себе дочкою Титана:

Хто дав нам душу і святий вогонь?
Титан великий, Прометей одважний.²

Про нього згадувала Кассандра («Кассандра»), про нього згадується в «Осінній казці», з цим іменем ішов бунтарний раб-неофіт у табір Спартака. Як образ Мавки, взятий із рідної волинської природи, образ Прометея причарував Лесю Українку на все життя. Прометей їй близький як символ боротьби, повноцінного життя, безкомпромісності, горіння, бо «є дві форми життя: гниття і горіння» (М. Горький), і Лесині герої, як «відважні і щедрі», вибирали, як і сама поетеса, горіння. Поетеса виступає проти половинчатості. Закон виключення третього гласить: так — або ні; з двох протилежностей можна вибрати тільки одну, і своїм словом, просякнутим прометеївським вогнем, поетеса стверджувала: життя, горіння, боротьба.

Івана Франка порівнюють з титаном, який зброєю слова боровся «проти земних і небесних богів» (П. Г. Тичина). Франко сам в присвяті незакінченої поеми «Лісова ідилія», полемізуючи з натхненником буржуазного модернізму Миколою Вороним, сказав:

...Слова — полова,
Але вогонь в одежі слова —
Безсмертна чудотворна фея,
Правдива іскра Прометея³.

Все своє життя Франко боровся за «вогонь в одежі слова», за поезію, за слово, пройняте вогнем боротьби, життя, прометеїзму. І справді, хіба поезія «Каменярі» — це не гімн людям-

¹ Там же, т. XI, стор. 139.

² Там же, т. II, стор. 27.

³ Ів. Франко. *Semper tiro*, III вид., Львів—Київ, 1922, стор. 18.

каменярам, що власним життям прокладають шлях в майбутнє, ідуть на подвиг Прометея. І яким оптимізмом насичені рядки чудової поезії «Конквістадори»:

До відважних світ належить.
К чорту боязнь навісну!
Кров і труд ось тут здвигне нам
Нову, кращу вітчизну!¹

Хіба не звучать до боротьби натхненні рядки «Вічного революціонера» «словом сильним, мов трубою»! Вічний дух — революціонер, — ця неугасима іскра прометеївського вогню нагнажила всю творчість, багатогранну і пристрасну, все життя Івана Франка. Епіграфом його творчого і життєвого шляху можна поставити слова: «Лиш боротись — значить жить».

Закономірно і цілком зрозуміло, що образ Прометея був і є близький нашому радянському народові, нашій радянській літературі. Родоначальник і класик радянської літератури — великий пролетарський письменник Максим Горький створює натхненний, героїчний, легендарний образ Данко із «Старухи Изергиль», який своїм полум'яним серцем освітлює шлях людям. Це своєрідне, романтично піднесене трактування прометеївської теми. Воно характерне для Горького-романтика. Він, «буревісник революції», не міг пройти мимо теми самопожертви на благо людей, мимо теми революційного гуманізму (яку, до речі, він розробляє і в ряді других своїх творів — «Італьянские сказки», «Мать»).

Прометеїзм близький радянським людям (я розумію під прометеїзмом в наших умовах — наш радянський революційний гуманізм, самопожертву на благо рідного краю, рідних радянських людей; волю до боротьби, непокірливість насиллю). Ці риси властиві характеру радянських людей. Вони — невід'ємна частина їхньої комуністичної моралі.

Багато українських радянських поетів торкаються теми Прометея, по-різному трактують її. Цю тему зустрічаємо в П. Тичини, М. Рильського, Л. Первомайського, І. Неходи, В. Сосюри, А. Малишка, М. Руденка.

Радянська література розробляє прометеївську тему по-своєму, надаючи їй нових рис, якостей. Література йде не від Прометея, шукаючи йому порівняння в житті, а саме життя дає сюжети, що наводять на думку порівняння з Прометеєм.

¹ Там же, стор. 10.

В своєму памфлетичному вірші П. Г. Тичина використовує два персонажі світової літератури — мудреця, вічного шукача істини Фауста і бунтаря Прометея, переміщує їх в обставини сучасної, буржуазної Європи. Фауст — це вже не шукач «каменя мудрості» — це «панок», облудний ханжа:

в смішках, свисті, брехеньках —
молитовник у руках, —
думає про те, про се...¹

— це уособлення реакції, гнилого лібералізму, такого характерного для буржуазного світу. Він не цурається релігії, не бунтує, тільки пише облудні фрази. Йому протиставляється Прометей-бунтар. Тичина його персоніфікує: в умовах Заходу — це безробітний, це прогресивний пролетарський світ, який повстає проти гнилі і маразму буржуазії. Він каже Фаусту:

...ти панок,
як візьму я молоток...,²

щоб тим молотком знищити свого ворога, якого він бачить під маскою красивих фраз.

У книзі Володимира Сосюри «Щоб сади шуміли», відзначеній Сталінською премією, ми знаходимо в характерному для поета ліричному плані мініатюру, де автор в співставленні з природою, зі зміною подій показує, що завжди перемагає над ніччю день, весна над зимою, рух над статикою, говорить про молоду душу Прометея, яка живе в нашому народі:

О, мій народє, Прометея
ти маєш душу молоду!³

і афористично стверджує, що

Ніколи в бурі не загине,
хто Прометея має дух!⁴

Поет бачить прометеївські риси в непереможному радянському народі.

Образ Прометея давно захоплював і цікавив Андрія Малишка. Ще на першому етапі своєї творчості в збірці «З книги життя» (1938 рік) він вміщує поезію, присвячену пам'яті Ми-

¹ П. Г. Тичина. Вибрані твори, т. I, Держлітвидав, 1947 р., стор. 115.

² Там же, стор. 116.

³ В. Сосюра. «Щоб сади шуміли», Радянський письменник, К., 1947, стор. 71.

⁴ Там же, стор. 71.

коли Островського «Як Прометей над горами Кавказу», в якій поет порівнює прикутого до скелі Прометея з хворим, прикутим до ліжка, Павкою Корчагінім, героєм повісті «Як гартувалась сталь» — людиною, яка, стоячи на грані смерті, не тратить віри в життя, яка стверджує життя, перемагаючи тлін. Розкриття досить оригінальне, хоча і в старому романтичному плані сильної особистості, але ця особистість не самотня — вона частина великого дружнього колективу, який підтримує її, додає сил до боротьби.

Свій давній задум — розкрити прометеївські риси в характері героїв нашої епохи, Малишко повніше здійснив у поемі «Прометей», відзначеній Сталінською премією. За своїм розміром поема не велика. Фабула її зовсім не складна.

Три радянські солдати-розвідники виконують завдання в тилу ворога. В нерівній сутичці двох з них забито, а молодшого важко поранено. Пораненого бійця помітив хлопчик і сховав його на горіщі. Боець подружився з сільським хлопчиком, і при світлі каганця вони вдвох читають рядки поеми Шевченка «Кавказ», де згадується про Прометея. Цей образ їм рідний. Ним захоплюється і боець, і хлопчик:

...Він не скорився богу.
— Ото людина... Так одні
Собі удвох у пізній час
Щось гомонять. Ліхтар погас.
Вони вже сплять ополудні,
І Прометея скорбні очі
Їм в сні ввижаються не раз.¹

Та от німці роблять облаву. Вони спіймали бійця-розвідника. Пораненого після допиту ведуть на чорну кручу над Дніпром і в присутності населення цілої околиці, прив'язавши до дуба, живцем спалюють. Але перед тим, як його спалити, німці запитують населення, чий він, — і ось що чують у відповідь:

Це ваш? — Це наш, — говорить дід.
— Це наш, — хлопчак за дідом вслід.
— Це наш, — дівча ступа охоче
І широк дивиться ув очі,
Щоб не хитнувся, не поблід.

¹ А. М а л и ш к о. Любов (поеми). Молодь, Київ, 1946, стор. 84.

Ідуть мовчазно ковалі,
А в хлопця руки в мозолі.
Він може теж коваль? І знову
Клепав би плуг, чи гнув підкову.
— Це наш, — і клоняться к землі.

А тесля — теслі: підійдім,
Він може теж возводив дім,
Сушив кленину в ночі літні,
Чи ставив тесані ворітні.
— Це наш, — ми клянемося на тім.

І матерів гірка любов
Підводить їх без перемов
До юнака, бо ясночолі
І їх сини воюють в полі.
— Це наш, ми кров дамо за кров.

І вже земля, піднявши цвіт,
Від круч, від поля, від воріт,
Уставши камнем і травою,
Вітрами й ніччю грозовою,
Кричить: — Це наш! Іду на звіт...¹

Щоб врятувати населення від звірських репресій, герой жертвує собою. Він відчуває себе не самотнім. Адже, як за братом, за ним дивились.

Це органічне пов'язання героя з народом найяскравіше видно в сцені на майдані. Це місце найбільш сильне по емоціональній, динамічній, ідейній насиченості в цілій поемі.

Герой «не з наших місць», він родом з Смоленщини, син великого російського народу. Дружба, згуртованість радянських людей — це справжній гуманізм нашої соціалістичної епохи. І це тоді, коли буржуазна література сучасного Заходу, проповідуючи крайній індивідуалізм, аморалізм, вовчу мораль ніцшеансько-сартрівської філософії, зображує Прометея надлюдиною, самотником. Справжній прометеївський вогонь згасає в атмосфері тліну і розпаду буржуазної культури.

Кристально чиста благородна душа радянського воїна, любов до народу, до Батьківщини дають йому титанічну силу перенести всі знущання.

¹ Там же, стор. 88—89.

Герой Малишка має щось від Горьківського Данко; **недаремно** після героїчної смерті бійця, хлопчина пішов на кручу і

Жаркі вуглини підібрав
Для інших радісних заграв,
Бо вже йому сурмили ранки.
І серця стлілого останки
Зібрав, на грудях приховав.

— Живіть мене теплом своїм,
Я понесу вас в кожен дім,
Щоб знов життя людське розквітло,
Чи ж ваше горде, яре світло
Не вмере, як одинокий грім?¹

Вплив Горького безсумнівний. Це ж серце Данко, яке **билося** в грудях радянського воїна!

Заслуга Малишка в тому, що тема Прометея виплила в нього з життя, з недавньої боротьби радянського народу, що в цій темі, продовжуючи славні традиції української літератури, він (Малишко) іде за Шевченком, надаючи образі нових якостей. Він створює справжній історично-конкретний образ героя, бійця Радянської Армії, у всій його моральній красі і величі. Герой поеми ціною життя рятує село:

А кожен з них — сестра і брат,
Нащо їм холод ржавих грат.
Нащо їм сліз гіркі потоки.
І він ступив вперед два кроки:
— Стріляй. Розвідник я. Солдат.²

Заслуга Малишка ще й в тому, що його Прометей — це символ непорушної сталінської дружби народів, братерського єднання великого російського і українського народів. Його герой росіянин, брат українським селянам по крові, по мислях, по боротьбі. Він віддає за них життя. Ця дружба скріплена кров'ю. Герой не самотній. Він з гущі народу і він зв'язаний з ним.

Приходить на думку другий чудовий еллінський міф, міф про Антея, так чудово використаний товаришем Сталіним в промові на XVIII з'їзді ВКП(б). Герой черпає свою моральну стійкість і силу в зв'язку з народом.

І надзвичайною теплотою і ніжністю віє від останніх слів поеми:

¹ Там же, стор. 94—95.

² Там же, стор. 90.

...І тільки спогад а дащин,
 Як рідні відгуки луци,
 І тільки зорі над землею,
 О, мій русявий Прометей,
 Загублений в ночах війни!¹

Не один русявий і чорнявий Прометей, син народу Прометей, чи народу Прометейів, віддав своє життя за Вітчизну. І не один готовий його віддати, віддати всю повноцінність життя або смерті, коли це буде потрібно.

Цікаво підходить до теми Прометей молодий поет Микола Руденко, який також продовжує шевченківську традицію. У нього Прометей в поезії «Росії» — це російський народ, одна з найвизначніших націй, як сказав товариш Сталін на прийомі командуючих. Вона Прометей — бо вона своїми руками, своїм трудом і боротьбою піднесла смолоскип волі й перемоги, символ життя над віками.

Увінчана безсмертям Прометей,
 Живи в віках, поборнице свободи!
 Хай славою осяяні твоєю
 Ідуть до щастя звільнені народи.
 У небі сонце сяє золоте їм,
 Твоїми, Русь, піднесене руками.
 Так, Прометей не був би Прометеем,
 Не звівши смолоскипу над віками!²

Українській літературі близький образ Прометей. Він став органічно нашим. Шевченко—Леся Українка—Малишко — ось ланки величного ланцюга образів Прометей. Вони пов'язані щільно між собою, бо це народні образи. Це сам народ. І тому трактування теми, хоча подекуди різне, по формі, по змісту, по насназі — близьке. І не дивно: Прометей — народ Шевченка і Лесі Українки йде рвати кайдани з вірою в перемогу. Він перемагає.

Наш народ, народ переможців, народ-герой підняв над віками смолоскип свободи:

«Прометей не був би Прометеем,
 Не звівши смолоскипу над віками.»

¹ Там же, стор. 95.

² М. Руденко. З походу. Радянський письменник, Київ, 1947 р., стор. 13.